

УДК: 34.037

Амирова К.А.*аспирант Межд. университета имени К.Ш. Токтомаматова, Кыргызская Республика***КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА НОТАРИАТТЫН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН ЖАЛПЫ ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА УКУКТУК АСПЕКТТЕРИ**

Изилдөө Кыргыз Республикасындагы татаал мамлекеттик-укуктук процесстер боюнча билимдердин методологиялык курамына негизделген. Изилдөөнүн предмети болуп Кыргыз Республикасында нотариаттын теориялык жана укуктук аспектери эсептелинет. Изилдөөнүн максаты - нотариат институтунун укуктук табиятын, социалдык максатын, укуктук статусунун өзгөчөлүктөрүн жана мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүүсүн аныктоо, нотариатты реформалоо зарылдыгы жеке менчик институтунун келишимдеринин ар кандай түрлөрүн ишкердиктен пайда болушу жана өнүгүү процессин теориялык изилдөө. Изилдөөлөрдө адабияттарды талдоо, нотариаттын ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө укуктук-ченемдик актыларды колдонуу усулдары пайдаланылды. Нотариаттын мамлекеттик органдар системасындагы ордун жана ролун, алардын инсандын жана коомдун укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоону аныктоочу нотариалдык иш чөйрөсүндөгү белгиленген коомдук мамилелердин жыйындысы талданды. Кыргыз Республикасында жаңы типтеги нотариатты жарандык коомду түзүүнүн шарттарынын бири катары жеке менчиктин кол тийгис деп таануу, менчик ээси өз каалоосу менен тескөө, жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо, мыйзам боюнча талаш-тартыштын пайда болуунун алдын алуу зарылчылыгы белгиленди. Нотариустардын мамлекеттик мекемелер менен өз ара мамилелерин жакшыртуу боюнча сунуштар берилген. Алынган жыйынтыктар Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруу жана ченем чыгаруу ишинде практикалык колдонууну таба ала турган конституциялык укук жана башка тармактык укуктук дисциплиналар боюнча юридикалык жогорку окуу жайларынын окуу куралдарын, ошондой эле келечектеги илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүдө мамлекет жана укук теориясын окутууда колдонууга сунушталат.

Негизги сөздөр: нотариат; мекеме; мамлекет теориясы; башкаруу; Кыргыз Республикасынын Конституциясы; мыйзамдар; укук колдонуу; коомдук мамиле.

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НОТАРИАТА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

В данной работе предметом исследования является общетеоретические и правовые аспекты деятельности нотариата в Кыргызской Республике. Целью исследования является определение правовой природы, социального назначения, особенностей правового статуса и взаимодействия института нотариата с государственными органами. Данное исследование базируется на основе методологической композиции познания сложных государственно-правовых процессов в Кыргызской Республике. Выявлена необходимость реформирования нотариата на основе комплексных исследований процесса возникновения и развития различных видов договоров института частной собственности. Предложено признание нотариата нового типа в Кыргызской Республике с условием формирования гражданского общества неприкосновенностью частной собственности, распоряжением собственником по своему усмотрению, защитой прав и законных интересов граждан, предупреждением возникновения спора по закону. Даны рекомендации по оптимизации деятельности нотариата, которые могут найти практическое применение в законодательной и нормотворческой деятельности Кыргызской Республики. Результаты исследований рекомендуются для совершенствования деятельности нотариатов в Кыргызской Республике и юридических высших учебных заведений, для подготовки учебников по дисциплинам конституционное право и теория государства и права.

Ключевые слова: нотариат; предприятие; теория государства; управление; Конституция Кыргызской Республики; законодательство; правореализация; общественное мнение.

GENERAL THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE ACTIVITY OF A NOTARY IN KYRGYZ REPUBLIC

In this paper, the subject of the study is the general theoretical and legal aspects of the activities of

the notary in the Kyrgyz Republic. The purpose of the study is to determine the legal nature, social purpose, features of the legal status and interaction of the institute of notaries with government agencies. This study is based on the methodological composition of cognition of complex state-legal processes in the Kyrgyz Republic. The necessity of reforming the notary office on the basis of comprehensive studies of the process of emergence and development of various types of contracts of the institute of private property is revealed. It is proposed to recognize a new type of notary in the Kyrgyz Republic with the condition of the formation of a civil society by the inviolability of private property, the disposal of the owner at his discretion, the protection of the rights and legitimate interests of citizens, the prevention of a dispute under the law. Recommendations are given on optimizing the activities of the notary, which can find practical application in the legislative and rule-making activities of the Kyrgyz Republic. The results of the research are recommended for improving the activities of notaries in the Kyrgyz Republic and legal higher educational institutions, for the preparation of textbooks on the disciplines of constitutional law and theory of state and law.

Keywords: notary; enterprise; theory of the state; management; Constitution of the Kyrgyz Republic; legislation; legal realization; public opinion.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик-укуктук системасын түп тамырынан өзгөртүү, менчик мамилелерин реформалоо, жарандык коомду куруу нотариат институтуна кайрылууну, анын укуктук тутумдагы ордун жана ролун аныктоону шарттады.

Кыргыз Республикасындагы нотариат системасы эркин кесип түрүндө аракеттенген нотариаттын дүйнөлүк стандартына жакындаштырылган. Нотариустар калыстык, көз карандысыздык принциптеринде иштешет жана өз иштери үчүн жоопкерчиликти болушат. Бул жаңылыктар Кыргыз Республикасын Конституциясынын жана «Нотариат жөнүндө» Кыргыз Республикасын мыйзамынын жоболоруна негизделген. Өзүнүн өнүгүү процессинде дүйнөлүк коомчулуктун 80 мамлекетинде иштеген Латын нотариат системасы катары мамлекеттик нотариустар менен катар жеке практикада иштеген нотариустар институту да бекемделген.

Белгилей кетүүчү нерсе, көптөгөн мамлекеттерде нотариаттын өнүгүшү Латын тибиндеги нотариаттын натыйжалуулугун жана талабын көрсөтөт. Кыргызстан да ошондой эле Латын нотариатынын эл аралык союзунун катарына кошулуусуна да талаптанат.

Ошондой эле нотариатты реформалоонун зарылдыгы жеке менчик институтунун, келишимдердин ар кандай түрлөрүнүн, ишкердиктин пайда болушу жана өнүгүшү менен шартталгандыгын таануу маанилүү. Жаңы типтеги нотариат, белгилүү болгондой, жеке менчикти кол тийгис жана ыйык деп таануу жана сактоо шарттары Кыргыз Республикасында жарандык коомду түзүүнүн шарттарынын бири болуп саналат, мында менчик ээси аны өз каалоосу боюнча тескей алат.

Кыргыз Республикасынын укуктук системасынын институту катары нотариат жеке жана юридикалык жактарга юридикалык кызматтарды көрсөтүү боюнча белгилүү бир функцияларды ишке ашырат, ошону менен алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылат, алардын ортосунда укук жөнүндө талаш-тартыштын пайда болушун алдын алат.

Кыргыз Республикасын Конституциясынын [1] жоболоруна ылайык ар бир адам квалификациялуу юридикалык жардам алууга укуктуу. Белгилей кетсек, нотариат институту Баш мыйзамда түздөн-түз чагылдырылбаса да, Кыргыз Республикасынын [1] Конституциясы анын ишмердүүлүгүндө өнүгүүнүн жаңы этабын так, даана берген.

Тарыхый аспектилерди карап көрөлү. Албетте, теориялык курста нотариалдык системанын эки түрү бар экени белгилүү: латын жана англис, алардын дифференциациясы укуктук үй - бүлөлөрдүн спецификалык өзгөчөлүктөрү менен шартталган романо-германдык (континенталдык) жана англо-саксондук. Ошентип, бул укуктук үй-бүлөлөрдүн ортосундагы айырмачылыктарды түшүнүүдө, нотариат системасынын айырмасын айтууга болот.

Изилдөөдө биз тарабынан белгилеген көйгөйлөр каралат, анткени Кыргыз Республикасынын нотариалдык системасы Латын тибиндеги көптөгөн өзгөчөлүктөрдү өзүнө сиңирип алган жана жолун жолдоочулук маселеси илимий кызыкчылыкка ээ.

Учурдагы шарттарда Кыргыз Республикасынын нотариатка карата укуктук саясаты каралып жаткан институттун арымдуу өнүгүүсүнө тоскоол болгон концептуалдык жана мыйзамдык мүнөздөгү бир катар көйгөйлөрүнө карабастан динамикалуу мүнөзгө ээ, бул Кыргыз Республикасын «Нотариат жөнүндө» [2] Мыйзамына, нотариат институтунун улуттук

мыйзамдардын: административдик, жарандык, салыктык, финансылык ж. б. тармактары менен өз ара аракеттенүүсүнө байланыштуу.

Нотариат институтунун мыйзамдык жөнгө салуу жаатындагы учурдагы тенденциялары нотариат категория, укуктук жөнгө салуу механизминин элементи, анын функционалдык өзгөчөлүктөрү, укуктук статусу, юридикалык табияты толук өлчөмдө толук бааланбагандыгы жана нотариалдык ишмердүүлүктү камтыган коомдук мамилелер чөйрөсүндөгү теориялык-укуктук пландын комплекстүү изилдөөлөрүнүн жоктугу менен шартталгандыгы менен түшүндүрүлөт.

Кыргыз Республикасында укуктук мамлекетти куруу жана жарандык коомду өнүктүрүү үчүн нотариаттын укуктук тутумдагы ордун жана ролун, анын жалпы мамлекеттик органдар жана укук коргоо органдары менен, атап айтканда укук тартибин камсыз кылуу, укуктарды жана эркиндиктерди коргоо үчүн өз ара аракеттенүүсүн теориялык жактан түшүнүү маанилүү принципалдуу мааниге ээ.

Көрсөтүлгөн проблеманы илимий жактан карай турган болсок, административдик, конституциялык, жарандык, жарандык-процессуалдык укук тармактарынын теориялык жана практикалык материалдарына негизделген И.Н.Кашуриң, В.В. Ралько, Е.Б. Тарбагаева, Г.Г. Черемных ж. б. изилдөөлөрүнө да көңүл буруу маанилүү. Учурдагы мезгилде нотариаттын Кыргыз Республикасын укуктук тутумундагы ордун аныктоого мүмкүндүк берген жалпы теориялык изилдөөлөргө муктаждык пайда болду.

Колдонулуучулук аспектинде, Нотариат жөнүндөгү учурдагы улуттук мыйзам бүтүндөй соттук жана юридикалык практикага колдонуу жагынан татаал экендигинде актуалдуу мүнөз бар. Нотариалдык ишмердүүлүккө тиешелүү маселелер бир нече жолу Кыргыз Республикасын Жогорку Соттун, жалпы юрисдикция сотторунун кароо предмети болуп саналган, алардын чыгарган чечимдери нотариат институтунун ата-мекендик укуктук тутумдагы ролу жана орду жөнүндө жалпы теориялык жоболорго негизделген.

Кыргыз нотариатынын көйгөйлөрн чечүү боюнча түшүнүктү иштеп чыгуу үчүн мамлекет менен укуктун өз ара байланыш форматында актуалдуу мааниге ээ болгон укукту, анын маңызын, укуктук иштин формаларын түшүнүү проблемаларына кайрылуу зарыл.

Ошентип, коомдун өнүгүү муктаждыктарын так чагылдыруу укугунун касиети бүтүндөй коомдун жана өзүнчө инсандын кызыкчылыктары үчүн мамлекеттин потенциалы ачылганда мамлекеттин укугу менен көбүрөөк байланышта болуу тенденциясы түзүлөөрүнө өбөлгө түзөт. Мамлекет өз ишмердүүлүгүн мыйзамга байланыштыруу менен жүзөгө ашырат жана ушул учурда гана анын максатына ылайык келе алат, демек, укуктук мамлекеттүүлүктүн калыптанышы жүргүзүлөт.

Укук теориясындагы негизги маселе - «укук деген эмне»? Көрсөтүлгөн баштапкы позициялар чечүүнү талап кылат, анткени бардык укуктук кубулуштар: укук ченемдердин, укук булактарынын, укукту жана укуктук жөнгө салууну ишке ашыруу механизминин, укук тутумунун жана укуктук тутумдун, объективдүү жана субъективдүү укуктун, укуктук аң-сезимдин жана укуктук маданияттын, укук бузуулардын жана юридикалык жоопкерчиликтин ж. б. методологиялык туура мамилелерден көз каранды [3].

Мисалы, ченемдик теоретик Г. Кельзен укуктук кубулуштардын негизги мүнөздөмөлөрүн изилдөөгө киришүүдөн мурун «укук» деген сөздүн маанисин аныктоо зарыл экенин моюнга алат [4]. Мындан тышкары, этимологиялык категорияда «укук» латын тилинен которгондо. «адилеттүү» - дегенди билдирет [5], ал эми орус тилинен которгондо «укук «деген сөздүн мааниси»Адилетүүлүк»,» чындык «деген сөздөргө туура келет.

С. С. Алексеев бул сөздөрдүн мааниси боюнча жакын экендигин баса белгилейт [6]. Укуктун маңызы жөнүндө маселени чечүү канчалык объективдүү болоору көбүнесе нотариаттын укуктук иши, ошондой эле корреляциялык категориялары, «укук колдонуучулук», «мыйзам чыгаруу» жана «укук коргоо» иши сыяктуу кубулуштардын иштелип чыгуу деңгээлине жараша болот. Юридикалык адабияттарда юридикалык иш-аракеттердин белгилери деталдуу каралат, бирок жетишсиз деңгээлде укуктук жана юридикалык ишмердүүлүктүн катышынын көйгөйүн талдоого көңүл бурулган. Ушундан улам, бул түшүнүктөрдүн ар биринин маанилик

жүгүн тактоо зарыл.

Ошентип, субъективдик курам көз карашынан алганда, «укуктук иш-аракеттер» деген түшүнүк «юридикалык иш-аракеттер» деген түшүнүккө караганда кененирээк. Биринчи түшүнүк, белгилүү болгондой эле, мамлекет тарабынан камсыз кылынган жана корголуучу юридикалык жактардын жана жеке жактардын иш-аракеттери сыяктуу, коомдук жана укуктук мүнөздөгү иш-аракеттерди камтыйт [7]. Бул учурда, бул кубулуштардын мааниси окшош.

Көпчүлүк окумуштуулар укуктук иш-аракеттерди формаларга бөлүшөт:

- мыйзам чыгаруу;
- укук колдонуучу;
- укук коргоочу.

Бул ар бир мүнөздүү өзгөчөлүктөрү тигил же бул иш-аракеттерди жүзөгө ашырууга ыйгарым укук берилген укук, укуктук мамилелердин субъекттеринин укуктук жүрүм-туруму ишке ашыруу менен өз ара байланышы бар экенин моюнга алуу зарыл.

Укук теориясында укукту ишке ашыруунун формаларын түшүнүүдө дифференциация жетиштүү так берилген, алардын ички мазмуну укуктук ченемдин (диспозициянын) өзөгүндө чагылдырылган жүрүм-турум эрежесинин мүнөзү менен аныкталат.

Эгерде, мисалы, укук ченемдеринин диспозициясы тыюу салуу мүнөзүндө болсо, анда ал укук субъектинин жүрүм-турумунда аракеттерди жасоодон кармануу (тигил же бул тыюу салууну сактоо) катары ишке ашырылат;

- эгерде диспозиция көрсөтмө берсе, анда субъект конкреттүү көрсөтмөнү аткарууну ишке ашырат (ага жүктөлгөн милдетти аткарат);

- эгерде укук ченемдеринин диспозициясы уруксат берүүчү мүнөздө болсо, анда ыйгарым укуктуу субъект аны өз укугун пайдалануу жолу менен ишке ашырат.

Эгерде укукту ишке ашыруунун жогоруда көрсөтүлгөн формалары укуктук мамилелердин субъекттеринин өздөрүнүн укукка каршы аракеттеринин же аракетсиздигинин себеби боюнча ишке ашырылышы мүмкүн болбосо, анда укук ченемдерин – укук колдонууну ишке ашыруунун кийинки ыкмасы күчүнө кирет. Ошону менен бирге, бул форма укуктук мамилелердин субъекттеринин өздөрү, мамлекеттик органдар же коомдук бийликтин функцияларын аткарууга ыйгарым укуктуу кызмат адамдары (мамлекеттик бийлик жана башкаруу органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары), коомдук бирикмелердин органдары жана адамдары тарабынан ишке ашырылбайт.

Ошондой эле ченемдик укуктук актыларды иштеп чыгууда, талкуулоодо жана кабыл алууда мамлекеттик органдардын мыйзам чыгаруу ишине, аткаруу органдары тарабынан ченемдик укуктук актынын көрсөтмөлөрүн ишке ашыруу аркылуу укук колдонуу ишине жана укуктук контролдоо жана юридикалык жоопкерчиликти ишке ашыруу түрүндөгү укук коргоо ишине өзгөчө көңүл бурулат [8].

Бирок, дагы башка илимий ыкмалар да бар. Ошентип, М. Н. Марченко төмөнкүдөй мамлекеттик ишмердүүлүктүн түрлөрүн белгилейт:

- мыйзам чыгаруучу;
- укук колдонуучу;
- ыкчам-аткаруучу;
- укук коргоочу [9].

Акыркы жылдары бир катар окумуштуулар ишмердиктин кошумча түрүн бөлүп жатышат: укук коргоочу. Бул жагынан Н.В. Витруктун пикири менен макул болууга болот, укук коргоо ишмердиги үчүн анын башталышынын негиздери, максаттары, бул укук коргоо ишин жүзөгө ашыруучу субъекттик курам, алардын ыйгарым укуктарын бөлүштүрүү, аларды ишке ашыруунун процесстик өзгөчөлүктөрү менен байланышкан [10].

Укук коргоо ишмердиги инсандын укуктары жана эркиндиктери бузулган учурда күчүнө кирет. Көрсөтүлгөн жагдайларда укуктук иштин максаты - укуктарды жана эркиндиктерди ишке ашырууда тоскоолдуктарды четтетүү, бузулган укуктарды калыбына келтирүү, зарыл учурларда күнөөлүү адамдарды жазалоо. Укук коргоо ишмердиги мамлекеттик башкаруунун башка түрлөрү сыяктуу эле мүнөздүү өзгөчөлүктөргө ээ: үстөмдүк, укуктук ортомчулук,

процесстик тартип.

Укук коргоо системасынын ар кандай субъекттеринин, атап айтканда мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун, коомдук институттардын жана жарандык коомдун институттарынын, анын ичинде нотариат бузулган укуктарды калыбына келтирүүгө багытталган жана анын субъекттерине гана мүнөздүү болгон конкреттүү каражаттар менен жүзөгө ашырылуучу укуктарды жана эркиндиктерди коргоо максатын көздөйт, бул укук коргоо ишинин маңызын түзөт.

Инсандын бузулган укуктары кырдаалындагы оң өзгөрүүлөр жана аны адамдын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарында кайра түзүү укук коргоо ишмердүүлүгүнүн мазмунун түзөт деп таанууга болот.

Нотариат институтуна укуктук иштин негизги мүнөздөмөлөрүн жана мазмунун колдонуу өтө карама-каршылыктуу мүнөзгө ээ. Бирок илимий адабияттарды талдоо адамдын, анын укуктарынын баалуулугунун артыкчылыгын андап билүү менен байланышкан туруктуу тенденция калыптанганын көрсөтүп турат, бул мамлекеттин бардык юридикалык формаларынын мүнөздүү өзгөчөлүгүн түзөт [11].

Көрсөтүлгөн байланышта мамлекет менен инсандын ортосундагы өз ара мамилелерди кайра кароо көз карашынан нотариаттын укуктук ишинин мазмунун, инсандын укуктарын жана эркиндиктерин натыйжалуу камсыз кылуу контекстинде алардын багытын талдоо актуалдаштырылат.

Г. Гегелдин пикири менен макулбуз, ал өз убагында ар бирибиздин түздөн-түз укук жөнүндө ой-пикирибиз бар деп жазган, бирок бул туура илимий ой жүгүртүүдө - чыныгы билим жана предметти таануу турат [12].

Изилдөө предмети нотариаттын укуктук иши болгон изилдөө методологиясы философиялык көз карашка, өз ара көз каранды принциптердин системасына, болуунун мыйзамдарына жана категорияларына, ошондой эле алардан келип чыгуучу каражаттарга жана каралып жаткан кубулушту билүү ыкмаларына негизделген талдоо, укукту ишке ашыруунун формасы катары жана аны кыргыз улуттук укуктук системасынын алкагында изилдөө болуп саналат.

Көп элементтүү системанын ичинде анын мазмунун түзгөн каражаттардын жана таанып-билүү жолдорунун деңгээлин аныктоого болот:

- биздин ишибизде коюлган максаттарды жана милдеттерди чечүүдө

автордун позициясы менен шартталган негизги идеяларды, диалектикалык мыйзамдарды жана категорияларды камтыган жалпы деңгээл. Диалектикалык методдорду колдонуу нотариаттын укуктук ишмердүүлүгүн изилдөөнүн негизги стратегиясын аныктоого мүмкүндүк берет;

- усулдардын жана принциптердин жыйындысы катары жалпы илимий

деңгээли. Аларга байкоо, салыштыруу, эксперимент, салыштыруу, системалык, структуралык-функционалдык, формалдуу-логикалык ыкмалар кирет. Бул ыкмалар олуттуу философиялык ыкмаларды толуктап турат жана методологиянын биринчи деңгээлин ишке ашырууга өбөлгө түзөт. Мисалы, нотариат, анын орду жана укуктук жөнгө салуу механизмдеги ролу укуктук иш-аракеттердин өзгөчө мүнөздөмөлөрүн изилдөө.

Мисалы, расмий-юридикалык ыкманы колдонуунун негизинде нотариаттын укуктук ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүгү иликтенип, анын орду жана укуктук жөнгө салуу механизмдеги ролу мүнөздөлгөн. Ушул эле ыкма Кыргыз Республикасындагы нотариаттын укуктук ишиндеги карама-каршылыктарды, боштуктарды ачууга жана аларды жоюуга багытталган сунуштарды иштеп чыгууга мүмкүндүк берди;

- жеке - илимий ыкмалардын деңгээли, алардын айрымдары бардык

илимдерде колдонулат, башкалары нотариаттын укуктук ишин талдоодо колдонууга ылайыктуу.

Ыкмалардын биринчи тобуна социологиялык, математикалык, статистикалык жана башка ыкмалар кирет, алар башка, юридикалык эмес илимдердин алкагында иштелип чыгып, укуктук кубулуштарды изилдөө үчүн ийгиликтүү колдонулушу мүмкүн.

Ыкмалардын экинчи тобун, атайын юридикалык деп аталган нотариат үчүн принципалдуу мааниге ээ болгон ыкмалар түзөт. Алардын өзгөчөлүгү, алар айрым тараптарды изилдөө үчүн жарактуу болуп саналат, чектелген жана укуктук реалдуулуктун белгилүү бир багыттары; алар, өз маани - мазмуну боюнча, - мындай мыйзам ченемдерин түшүндүрүү ыкмалары, ченемдик укуктук актыларды системалаштыруу жолдору катары, талдоо кубулуштун өзгөчөлүгүнө ылайыкташтырылган тигил же бул илимий мыйзамдардын жана категориялардын өзгөртүүлөрдөн турат.

Нотариаттын укуктук ишмердүүлүгү сыяктуу кубулуштун мазмунунун көп түрдүүлүгү алардын ар кандай тегиздиктерде түзүлүшүн шарттады. Илимий изилдөөнүн башка ыкмалары менен органикалык айкалышта системалуу мамиле укук структурасынын элементтеринин өз ара байланышын жана өз ара таасирин социалдык турмуш кубулушунун деңгээлинде (юридикалык реалдуулук), ошондой эле жалпы маанидеги жөнгө салуучунун деңгээлинде ачууга жана ошону менен анын мазмунун тереңирээк ачууга мүмкүндүк берет. Мындай ыкма нотариат системасынын ар кандай моделдерин изилдөөгө, нотариат ишинин уюштуруу түзүлүшүнүн жана ички механизминин өзгөчөлүктөрүн талдоого, нотариаттын ишинин булагын жана система түзүүчү факторлорун, укук тутумундагы нотариустун укуктук статусунун өзгөчөлүктөрүн кароого, ошондой эле Кыргыз Республикасында нотариат институтун өркүндөтүүнүн актуалдуу көйгөйлөрүн аныктоого мүмкүндүк берди.

Түшүнүк аппаратынын калыптанышына деталдаштыруу жана айкындуулук киргизүү үчүн биз түшүнүктөрдү колдонобуз:

- Нотариаттын укуктук ишмердиги - улуттук, ошондой эле калыптанып жаткан улуттар аралык укуктук системаларда укуктук жөнгө салуу механизмдин түзүүчү укукту ишке ашыруунун көрүнүшүнүн формасы. Негизги милдет катары укуктарды жана эркиндиктерди кепилдөө турат.

- Нотариаттын укук коргоо ишмердиги - нотариалдык иш-аракеттерди жасоого тартылган жарандык-укуктук мамилелердин катышуучуларынын юридикалык аракеттеринин укук ченемдүүлүгү кепилденген укуктук иштин формасы. Нотариустун өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруу аркылуу укук ченемдеринин талаптарын аткаруусу, пайдалануусу жана сактоосу, анын жүрүшүндө жолтоо болуу же укук бузуулардын терс кесепеттерин минимумга келтирүү.

- Нотариаттын мыйзам чыгаруу ишмердиги - укуктук иштин формасы, мыйзам чыгаруунун өзгөчө түрү, анын акыркы натыйжасы болуп, укуктук мамилелердин конкреттүү субъекттеринин өз ара укуктарын жана милдеттерин белгилөө жолу менен нотариалдык актыны кабыл алуусу саналат. Укуктук иштин бул формасы мыйзамдын оң жактарын натыйжалуу аныктоого жана терс жактарын минималдаштырууга мүмкүндүк берет. Улуттук жана эл аралык мыйзамдардын жыйындысын талдоо жолу менен нотариус нотариалдык акт менен объективдештирилген укуктук позицияны түзөт.

- Нотариаттын укук колдонуу ишмердиги - нотариуска укуктун белгилүү бир булагын тандоого мүмкүндүк берүүчү, укуктарды жана эркиндиктерди, ошондой эле конкреттүү коомдук мамилелерге карата инсандын мыйзамдуу кызыкчылыктарын максималдуу камсыз кылуучу укуктук иштин формасы.

Жыйынтыктар:

1. Кыргыз Республикасында болуп жаткан кайра түзүүлөр демократиялаштыруу процессин тереңдетүүнүн, укуктук мамлекеттин жана жарандык коомдун институттарынын, анын ичинде нотариаттын калыптанышынын жана өнүгүшүнүн зарыл факторлорунун бири катары укуктук иштин бардык формаларын оптималдуу пайдаланууда динамикалуулукка жана натыйжалуулукка ээ болору белгиленди;

2. Укуктук жөнгө салуу механизмдин функционалдык касиеттерин координациялоо процесси, укуктук жөнгө салуу ыкмалары менен укуктук мамилелердин субъекттеринин аракеттеринин макулдашылгандыгы ачык экендиги көрсөтүлдү;

3. Укуктук иш-аракеттердин юридикалык формаларынын ар түрдүүлүгү нотариат

институтун өркүндөтүүнүн актуалдуу маселе экендигин аныктайт, милдеттерди аткаруунун өзгөчөлүгүн, аларды чечүү боюнча кабыл алуулардын, кабыл алуулардын жана иш-чаралардын жыйындысынын мүнөзүн, ошондой эле юридикалык жол-жоболордун багытын жана аларды пайдалануунун этаптарын аныкташы тастыкталды;

4. Укуктук жөнгө салуунун алкагында нотариалдык иштин механизми конкреттүү логикалык структураны, иш-аракеттердин белгилүү ырааттуулугун, циклдүүлүктү, мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бийлик бутактарынын өз ара байланышын, коюлган милдеттерди натыйжалуу аткарууга багытталгандыгын эске алуу зарылдыгын көрсөттү. Ошондой эле Кыргыз Республикасында нотариаттын ишин укуктук жөнгө салуу механизмдин түзүүчү бардык күч-аракеттердин муктаждыгы белгиленди.

Адабияттар тизмеси:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 2021-жылдын 11-апрелинде Референдумда [Электронный ресурс] (бүткүл элдик добуш берүүдө кабыл алынды). (Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындыгы Мыйзамы менен кабыл алынды). Ченемдик укуктук акты «Конституция КР». – Бишкек, 2021. – Режим доступа: <https://shailoo.gov.kg/kg/ReferendumReferendum/zakon-naznachenii-referenduma3/itogi-referenduma-kr-11-aprelya-2021/>. - Загл. с экрана.
2. Кыргыз Республикасынын Мыйзамы «Нотариат жөнүндө». (КР 1999-жылдын 7-июлундагы № 65, 2004-жылдын 28-мартындагы № 50, 2004-жылдын 28-мартындагы № 51, 2007-жылдын 9-августундагы №139, 2009-жылдын 26-январындагы №32, 2010-жылдын 4-мартындагы №45, 2014-жылдын 3-июлундагы № 111, 2014-жылдын 18-июлундагы №144, 2015-жылдын 2-июлундагы № 142, 2016-жылдын 18-майындагы № 64, 2017-жылдын 8-июнундагы № 100, 2018-жылдын 12-январындагы №4, 2018-жылдын 6-августундагы №88 (Мыйзамынын рекадцияларына ылайык) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minjust.gov.kg/ru/content/101>. - Загл. с экрана.
3. Байтин, М.И. Актуальные проблемы теории государства и права [Текст] / М.И. Байтин. – Калуга, 2008. – 305 с.
4. Кельзен, Г. Чистое учение о праве [Текст] / Г. Кельзен // История политических и правовых учений. – М., 2000. – 520 с.
5. Тананушко, К.А. Учебник латинского языка [Текст] / К.А. Тананушко. – Минск: Харвест, 2007. – 448 с.
6. Алексеев, С.С. Государство и право. Начальный курс [Текст]: учеб. пособие / С.С. Алексеев. – Москва: Юрид. лит., 1994. – 185 с.
7. Горшенева, В.М. Теория юридического процесса [Текст] / В.М. Горшенева. – Харьков, 1985. – 192 с.
8. Пиголкин, А.С. Реализация норм права. Общая теория права [Текст] / А.С. Пиголкин. – М., 1995. – 305 с.
9. Марченко, М.Н. Функции государства [Текст] / Общая теория государства и права. Академический курс 028 в 3 томах / М.Н. Марченко. – М., 2007. – Т. 1. – 410 с.
10. Витрук, Н.В. Общая теория правового положения личности [Текст] / Н.В. Витрук. – М.: Норма, 2008. – 448 с.
11. Масалыгина, С.В. Совершенствование юридических форм государственной деятельности в процессе политико-правовой модернизации [Текст] / С.В. Масалыгина // История государства и права: научно-правовое изд. – М., 2009. - № 3. – С. 25-29.
12. Гегель, В.Ф. Философия права / В.Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.

DOI:10.54834/16945220_2023_1_157

Поступила в редакцию: 22.11.2022 г.

УДК: 34.037

Дүйсенов Е.Э.

д.ю.н., профессор Казахского национ. универ. им. Аль-Фараби, Республика Казахстан

Амирова К.А.

аспирант Межд. университета им. К.Ш. Токтомаматова, Кыргызская Республика

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА НОТАРИАТТАРДЫН УКУКТУК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН ФОРМАЛАРЫ

Бул жумушта изилдөөнү предмети болуп Кыргыз Республикасынын нотариаттарын